

ด้วยรอยยิ้มนี้กระมังที่ทำให้ผมต้องยืนดูแกงมือนอกชายเดินด้อยๆ ลงจาก
อาคารเรียนโดยไม่ทักท้วงอะไรสักคำ

(“ทางโคลน” : 45)

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นตัวละครหลายลักษณะคือ ภายนอกเป็นคนอารมณ์ดี แต่ก็มี
ก็มีความวิตกกังวลจนออกนอกหน้า การทำผิดระเบียบโรงเรียนบอกความเชื่อมั่นในความคิด
ของตัวเอง มีความบากบั่น ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก เพราะความรักที่จริงใจต่อหลาน
ในขณะที่ร่างกายทรุดโทรมด้วยวัยชราแล้ว และในจิตใจที่แข็งแกร่งก็ยังคงมีความอ่อนนไหวด้วย
ทำให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจตัวละครได้

เรื่อง ดำนานกลวง ตัวละครชื่อ “เจ้าแหลม” เป็นตัวละครหลายลักษณะที่สะท้อน
ธรรมชาติของคน คือเจ้าแหลมเป็นคนชอบดื่มเหล้าเมามาจนเรียกว่า “บ้าๆ บอๆ” มีหน้าที่
แสดงละครรับบทเป็น “ตาคงเล็บกุด” เขาหมั่นฝึกซ้อมละครเหมือนคนอื่นๆ ระยะเวลาต่างๆ เขา
เริ่มหายหน้าหายตาไปไม่มาฝึกซ้อมอีก เจ้าแหลมมีท่าที่เปลี่ยนไปคือท่าทางขริบๆ ซึมๆ
เหมือนมีความในใจ ต่อมาเมื่อถึงวันงานต้องแสดงบนเวที เจ้าแหลมผู้ซึ่งมีบทบาทน้อย พุดน้อย
มากก็กลับกลายเป็นคนละคน เขาระบายความรู้สึกที่เก็บกดไว้ภายในใจออกมาทั้งหมด
นิสัยเจ้าแหลมเปลี่ยนไปเพราะทราบความจริงทั้งหมดจากตาคองว่าไม่มีใครปรารถนาได้ เพราะ
ทุกคนต่างวิ่งหนีโขลงช้างเพื่อเอาชีวิตรอด แต่ถ้านั้นเพียงรักลับบอกชาวบ้านว่าตนเป็นคน
ปรารถนาและก่อตั้งหมู่บ้านเสียเอง ดังตัวอย่างที่แสดงถึงอารมณ์เก็บกดภายในใจตอนหนึ่งว่า

ตอนเช้าของวันงานนั้นแหละผมจึงได้พบหน้าเจ้าแหลม ท่าทางมันซัดแปลก
ไปจากที่ผมเคยเห็น มันขริบๆซึมๆ ยังไงก็ไม่รู้ คงล่อเหล้ามากไปหน่อยจึงทำ
ผมเสียดื้อโอกาสเทศนาเสียพอดมปากหอมคอ แต่เจ้าแหลมตอบกวนๆ ตาม
ประสาของมันว่าอย่าห่วงเรื่องการแสดงนั่นเลย มันพร้อมเต็มที่

“แกอย่าทำเป็นเล่นไปนี่” ผมทำเสียงขึงขัง “คืนนี้นายอำเภอกับพวกใน
ตลาดเขามาดูด้วยนะ แกก็ต้องทำให้ดีๆ”

“ดีซี...ฉันจะได้แสดงให้เห็นเต็มที่เลย” มันพุดเสียงดัง

“เต็มที่กับแมวอะไร แกได้พูดแค่สองคำมิใช่หรือ?”

“มันก็แก่นั่นแหละ” เสียงมันอ่อนลงถนัด “ใครๆ ก็ไม่อยากจะตากงได้ พุดอะไรมาๆ หรอก แกลเลยไม่พุดกับใครมาหลายปีแล้ว ให้แกมีในเรื่องด้วย ทำไมก็ไม่รู้ น่าสมเพช” ห้ายเสียงของเจ้าแหลมฟังเหมือนมันน้อยใจแทน

(“ตำนานกลวง” : 79)

เจ้าแหลมปกติเป็นคนไม่ค่อยพุด ไม่ดื่มเหล้า แต่เมื่อทราบความจริงเกี่ยวกับเรื่องปราบโจรว่า ตากงต้องกลายเป็นคนเล็บคุด เพราะถูกล้อเกวียนทับจนขาพิการ เจ้าแหลมจึงเปลี่ยนนิสัยด้วยการดื่มเหล้า และพุดความจริงให้คนทั้งหมดได้รับรู้ กลายเป็นคนมุทะลุไม่กลัวใคร

ตัวละครหลายลักษณะแบบเจ้าแหลมนี้มีความสมจริง คือ ปกติมีลักษณะเรียบๆ วางเฉย เมื่อเมาเหล้าก็พุดมาก บางครั้งเก็บกคความรู้สึกไว้ภายในใจ แล้วระบายออกมาแสดงความน้อยเนื้อต่ำใจ พุดประชดประชัน ลักษณะหลายๆ ลักษณะเหล่านี้ เมื่อรวมอยู่ในตัวละครตัวเดียวกันจะช่วยให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกตื่นเต้น เพราะมีความคาดหวังว่าต่อไปจะเกิดอะไรขึ้น สามารถดึงดูดใจให้ผู้อ่านอยากติดตามอ่าน ได้อารมณ์ร่วมและเกิดจินตภาพที่ชัดเจน

เรื่องสั้นของไพฑูรย์ รัชญา ศึกษาแล้วพบว่า มีตัวละครประเภทหลายลักษณะมากกว่าตัวละครน้อยลักษณะ แต่อย่างไรก็ตาม ตัวละครทั้งสองประเภทนี้ไพฑูรย์ รัชญา นำมาใช้เพื่อเสนอแนวคิดของตนในลักษณะต่างๆ กันเพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นคล้อยตามไปด้วย

2. วิธีเสนอตัวละคร

วิธีนำเสนอตัวละครเพื่อให้ผู้อ่านรู้จักและยอมรับในอุปนิสัยใจคอ และบทบาทพฤติกรรม เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นความสามารถในการเขียนเรื่อง จากการศึกษาพบว่า ไพฑูรย์ รัชญา ใช้กลวิธีในการเสนอตัวละคร เพื่อให้ผู้อ่านรู้จักและเข้าใจโดยวิธีดังต่อไปนี้คือ

2.1 วิธีบรรยายหรืออธิบายบุคลิกภาพ

วิธีนี้ผู้แต่งจะเป็นผู้บรรยายรูปร่างหน้าตา นิสัยใจคอ อารมณ์ ทัศนคติ และพฤติกรรมต่างๆ ของตัวละครเอง โดยใช้สรรพนามบุรุษที่สามหรือเรียกชื่อเมื่อกกล่าวถึงตัวละคร การเสนอตัวละครโดยวิธีการบรรยาย อาจบรรยายรวมเพื่อให้ข้อมูลทั้งหมดเกี่ยวกับตัวละครครั้งเดียวจนหมด หรืออาจบรรยายแบบกระจายไปตลอดทั้งเรื่อง คือ บรรยายถึงตัวละคร

ครั้งละเล็กน้อยในตอนต่างๆ ผู้อ่านต้องนำเอาลักษณะของตัวละครมาปะติดปะต่อกันให้ได้ ภาพรวมเมื่ออ่านจบ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2539 : 175)

ตัวอย่างการบรรยายเพื่อเสนอตัวละครในเรื่องสั้นของไพฑูริย์ ธัญญา เช่น เรื่อง "ลูกชายคนขวา" ผู้แต่งบรรยายตัวละคร ดังนี้

... วะเส้นเป็นพ่อม่าย วะอะเมียของแกเป็นมะเร็งในช่องปาก ตายไปเมื่อหลายปีที่แล้ว ว่ากันว่าวะอะเป็นมะเร็งก็เพราะแกกินหมากมากเกินไป ปากของแกแดงจนดำ เพราะน้ำหมากและน้ำลายที่หมักหมมกันมาหลายสิบปี...และที่เลวร้ายกว่านั้น เขาพูดกันว่าวะอะไม่เคยแปรงฟันตั้งแต่มาอยู่กับวะเส้นแกคงเลิกแปรงฟันเลยกระมัง...ฟันของวะเส้นมีหินปูนจับหนาเตอะตั้งแต่ไหนแต่ไรมา...

(“ลูกชายคนขวา” : 125)

จะเห็นว่า ผู้แต่งได้บรรยายลักษณะของตัวละครสองสามมีกรรยา คือ วะเส้นและวะอะ จนผู้อ่านเกิดจินตภาพชัดเจนว่าตัวละคร คือ วะเส้นและวะอะ เป็นคนพื้นบ้านที่มีวิถีทัศน์ต่างจากคนสมัยใหม่ ไม่สะอาด ไม่ใส่ใจทันตสุขภาพ เป็นต้น

เรื่อง ตัวแทน ผู้แต่งบรรยายบุคลิกลักษณะนิสัยใจคอของตัวละครไว้อย่างชัดเจนมาก ดังตัวอย่างบทบรรยายตอนหนึ่งว่า

เขาคงมีอายุพอๆ กับผม ทำทางเป็นคนใจดีและดูไม่มีพิธีรีตองอะไรนัก เขา ну่่งกางเกงยีนส์สีเก่าๆ สวมเสื้อมือฮ่อมสีซีด... เขาสั่งข้าวผัดกะเพรา ขณะผมสั่งเบียร์ขวดหนึ่งและดื่มไปแล้วเกือบครึ่ง

หล่อน-เป็นหญิงร่างท้วม ผมคะเนด้วยสายตาว่าอายุคงไม่เกินสี่สิบโบหน้าเกือบเป็นรูปสี่เหลี่ยม จมูกไม่มีตั้ง และมีหัวคิ้วที่ขมวดมนุ่่ง จนแทบจรดกัน...

(“ตัวแทน” : 57)

จะเห็นว่าผู้แต่งใช้สรรพนามบุรุษที่สามเรียกว่า “เขา” และ “หล่อน” แล้วบรรยายลักษณะนิสัยของ “เขา” ว่านิสัยดี ใจดี เป็นอยู่แบบง่าย ๆ สบายๆ ไม่มีพิธีรีตอง สวมใส่เสื้อผ้า กางเกงยีนส์สีซีด เสื้อมือฮ่อมสีซีด บอกถึงความสุขุม เยือกเย็น และเข้มแข็ง ส่วน “หล่อน” ผู้แต่งได้บรรยายลักษณะนิสัยไว้ว่า เป็นผู้หญิงร่างท้วม อายุประมาณไม่เกินสี่สิบ โบหน้าเป็น

รูปสี่เหลี่ยม จมูกแบน คิ้วขมวด บอกถึงความยุ่งยากใจ ความเคร่งเครียด คำบรรยายเหล่านี้ช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นภาพตัวละครชัดเจน ช่วยให้เรื่องสมจริงน่าอ่าน

2.2 วิธีให้ตัวละครพูดถึงตัวละครอีกตัวหนึ่ง

วิธีเสนอตัวละครแบบนี้ ผู้แต่งจะให้ตัวละครในเรื่องที่มีความสัมพันธ์กันสนทนากัน หรือกล่าวถึงตัวละครอีกตัวหนึ่ง หรือตัวละครตัวหนึ่งที่กล่าวหรือรำพึงถึงตัวละครอีกตัวหนึ่ง เพื่อบอกรายละเอียดของตัวละครอีกตัวหนึ่ง ให้ผู้อ่านได้เข้าใจว่ามีความสำคัญอย่างไร มีข้อมูลพื้นฐานตลอดจนอุปนิสัยใจคอเป็นอย่างไร ไพพบุรุษ ัญญา ใช้วิธีเสนอตัวละครแบบนี้ในเรื่องสั้นเรื่องปลาดตะเพียน ผู้ประทุษร้าย ผู้ที่ถูกกล่าวถึง ความตกต่ำ และรถไฟที่ผ่านเลย เป็นต้น ดังตัวอย่าง

เรื่อง ปลาดตะเพียน ผู้แต่งให้ตัวละครสองตัวคือพี่ชายพูดกับตัวเอง คือ รำพึงถึงตัวละครอีกตัวหนึ่งคือพ่อของเด็ก ดังนี้

...ผมเสียใจ ผมไม่ควรเอ่ยถึงพ่อของเด็กเลย แต่ทุกครั้งที่เห็นหน้าเจ้าหนู ผมไม่วายคิดถึงเขาเสมอ เขาเป็นคนดี รักเมียและขยันทำงาน แต่ว่าเขาบุญน้อยเกินไป เขามีอาชีพขับรถบรรทุก แล้ววันหนึ่งอุบัติเหตุก็พรากเขาไปจากพวกเรา ในเวลานั้นน้องสาวของผมเพิ่งท้องได้สี่เดือน...

("ปลาดตะเพียน" : 160)

เรื่อง รถไฟที่ผ่านเลย ผู้แต่งแนะนำตัวละครและสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมของตัวละครนั้น ให้ผู้อ่านได้รับรู้โดยการให้ตัวละครอีกตัวหนึ่งคือ "ผม" ซึ่งเป็นน้องชายรำพึงรำพันถึงพี่สาวของเขาที่จากบ้านเข้าไปอยู่ในกรุงเทพฯ ตอนหนึ่งว่า

...อีกสองปีต่อมารถไฟขบวนหนึ่งก็พาพี่สาวกลับมาจนได้ เธอมาพร้อมกับเงินจำนวนหนึ่งที่มอบให้พ่อและแม่ รวมทั้งของฝากรถไฟพลาสติก ขบวนนั้นสำหรับฉัน แต่เพียงไม่กี่วัน เธอก็ต้องกลับไปอีกครั้งพร้อมกับรถไฟขบวนเดิม และหลังจากวันนั้นมาแล้วเราก็ไม่ได้รับข่าวคราวเกี่ยวกับเธออีกเลย

("รถไฟที่ผ่านเลย" : 117)

การกล่าวถึงตัวละครตัวอื่นเพื่อแนะนำให้ผู้อ่านรู้จักนั้น อาจไม่บอกข้อมูลมากมายนัก แต่พูดถึงสั้นๆ เพียงเพื่อให้ผู้อ่านทราบว่ายังมีตัวละครอื่นอีกที่เกี่ยวข้องกับเรื่องหรือเหตุการณ์ในเรื่องนั้นๆ เช่น เรื่อง สีนาง ไพฑูรย์ รัชญา เสนอตัวละครที่เกี่ยวข้องอีกตัวหนึ่ง โดยให้ตัวละครที่ผู้แต่งใช้สรรพนามแทนว่า "ฉัน" เป็นผู้รำพึงรำพันถึงภรรยาผู้ซึ่งผู้แต่งปล่อยให้ตัวเองพบกับความระทมทุกข์ การเสนอตัวละครแบบนี้ช่วยให้เรื่องมีความเป็นธรรมชาติ มีความสมจริง ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้ง่ายขึ้น ดังตัวอย่าง เรื่องสินาง ตัวละครที่เป็นพ่อพูดถึงภรรยาของเขาว่า "ลำลี" แกกงโกรธฉันมากซินะ ฉันมันไม่ดีเองที่ไม่อาจดูแลลูกของเราได้ ฉันผิดไปแล้วจริงๆ ไซ้... ("สินาง" : 31)

การใช้วิธีเสนอตัวละครแบบใช้ตัวละครตัวหนึ่งพูดถึงตัวละครอีกตัวหนึ่ง ทำให้ผู้อ่านเห็นอกคิดของผู้พูด เช่น น้องสาวผมพูดถึงยายช้อยว่าสกปรก เป็นฝีปอบ ใน ปรลาดะเพียน

2.3 วิธีใช้พฤติกรรมของตัวละครเองเสนอตัวละคร

พฤติกรรมที่ตัวละครแสดงออกทางกายกรรม มโนกรรม และวจีกรรม หรือทั้งสามอย่างรวมกัน ทำให้ผู้อ่านรู้จักและเข้าใจตัวละคร ทางกายกรรม คือ พฤติกรรมที่แสดงออกโดยการกระทำ เช่น การจับต้อง ย่องเบา การฆ่า การกิน เป็นต้น ทางมโนกรรม คือ ความคิดคำนึง ความรู้สึก แสดงอารมณ์รัก ชอบเกลียด โกรธ เป็นต้น และทางวจีกรรม คือ พฤติกรรมที่แสดงออกทางการพูด

การเสนอตัวละครโดยใช้พฤติกรรมของตัวละครทั้งสามด้านรวมกันจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจและรู้จักตัวละครได้ดีวิธีหนึ่ง ไพฑูรย์ รัชญา ใช้วิธีการนี้ในเรื่องสั้นหลายเรื่อง เช่น เรื่อง คนต่อนก แสดงให้เห็นพฤติกรรมของญามินท์ ที่รักและมีความสุขกับอาชีพการต่อนก ดังจะเห็นได้จากอาการแสดงของเขาตอนหนึ่งว่า

ญามินท์ค่อยๆ เลียบและแผ่กายไปตามแนวสวนยางอันร่มครึ้ม ตรงไปที่ซึ่งหมายตาเอาไว้ตั้งแต่เมื่อวานอย่างมุ่งมั่น มือทั้งสองประกอหงั่วกรงไม้ไผ่ด้วยท่าที่ระมัดระวัง และทะนุถนอม ราวกับกลัวว่าสิ่งที่หวงแหนนั้นจะกระเทือนบอบช้ำ

("คนต่อนก" : 54)

พฤติกรรมของญามีนท์ตามตัวอย่างนี้เป็นการแนะนำให้ผู้อ่านรู้จักตัวละคร คือ ญามีนท์ ดีว่า เป็นคนที่มีนิสัยอย่างไร ชอบอะไร โดยที่ผู้แต่งไม่ต้องแนะนำเองโดยตรง จากอาการ ค่อยๆ เลียบเลาะ อาการทะนุถนอมนั้นแสดงถึงความรัก ความตั้งใจทำ ซึ่งผู้อ่านจะเข้าใจได้ไม่ยากนัก

เรื่อง ตึกตาแขนขาด ตัวละครคือ นริศ แสดงพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงบุคลิก ลักษณะนิสัยของเขาได้เด่นชัด ในตอนหนึ่งคือ

นริศวางจานถั่วทอด และขวดเหล้าลงบนโต๊ะตรงหน้าชาญ เขาเดินกลับไปที่อยู่ยืนหยิบขวดน้ำและแก้วเปล่าออกมาสามใบ

“นายน่าจะบอกล่วงหน้าสักหน่อย” เขาเอ่ยแถมตำหนิ เมื่อหย่อนร่างลงบนโซฟา “จริงๆ นะฉันจะได้เตรียมต้อนรับให้ดีกว่านี้”

ชาญยิ้มให้คำพูดนั้น เขาชักไม่มั่นใจเสียแล้วว่าทั้งหมดนี้นริศได้พูดออกมาจากความรู้สึกจริงๆ เขาเอนตัวพิงพนักเก้าอี้ดูดขวดเหล้ารูปทรงโอ้อ่า บอกระดับรสนิยมและราคาแพงลิ่ว เหล้าในขวดเหลือไม่มากนัก และในตอนนี้นริศกำลังรินแบ่งใส่แก้วทั้งสองเท่าๆ กัน...

...น้ำเสียงของนริศแผ่ความภูมิใจและอวดโอ่ แต่กลับผ่านหูของชาญไปอย่างเลื่อนลอย เขายกแก้วขึ้นดื่ม และรู้ได้ในทันทีว่าที่แท้ขวดเหล้าหรูหรานั้นเป็นเพียงเปลือกคลุมที่สวมทับไว้ภายนอกเท่านั้นเอง

(“ตึกตาแขนขาด” : 143-144)

ตัวอย่างดังกล่าว แสดงพฤติกรรมที่บ่งบอกรสนิยมการใช้ของแพงและชอบอวดโอ่ของนริศเป็นพฤติกรรมที่แนะนำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ทันทีว่า นริศเป็นคนชอบโอ้อวด จมไม่ลง ทั้งๆ ที่ตนกำลังเดือดร้อนเรื่องการเงิน และแสดงถึงความไม่จริงใจต่อเพื่อน

เรื่อง นกกระดาศ ตัวละครคือ “เขา” แสดงพฤติกรรมออกมาทางวจีกรรมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งบ่งบอกถึงความเป็นเจ้าอารมณ์ ใช้คำพูดหยาบกระด้าง เช่น “ระยำ” เขาสบถอย่างหัวเสีย กระชากกระดาศออกจากเครื่องพิมพ์ขำเป็นก้อนกลม ก่อนจะปาลงในตะกร้าข้างโต๊ะ... “เด็กห้า” เขาสำราญ “เจี้ยวจ้าวอะไรกันนักหือ” (“นกกระดาศ” : 35-36)

คำด่า คำสบถเพียงสั้นๆ นี้บ่งบอกถึงอารมณ์ ความรู้สึกของตัวละครที่เป็นคนอารมณ์ร้อน ผู้แต่งสามารถเขียนได้อย่างสมจริง เข้าใจได้ง่าย ผู้อ่านเข้าใจทันทีถึงอารมณ์ของตัวละครตัวนั้น

2.4 วิธีใช้ปฏิกิริยาของตัวละครอื่นมาสร้างตัวละคร

คือตัวละครตัวหนึ่งแสดงปฏิกิริยาบางอย่างออกมา เช่น ความไม่พอใจ กระแทบ กระแทก เสียสติ ฯลฯ แล้วมีผลต่อตัวละครอื่นอีกตัวหนึ่ง ผลอันนั้นทำให้ตัวละครนั้นแสดงตัวออกมาให้ผู้อ่านรู้จักในที่สุด ไพฑูรย์ รัชญา เสนอตัวละครแบบนี้ในเรื่องความตายในเดือนตุลาคม การมาเยือนของรัฐบาล ได้ะตัวที่สาม สีนาง หิมพานต์ และเมื่อคืนมีคนออกไปข้างนอก เป็นต้น ดังตัวอย่าง

เรื่อง ความตายในเดือนตุลาคม ความเห็นของนิสิตปริญญาโทที่ว่า การกล่าวโจมตีรัฐบาลของผู้ประท้วง "เหมือนการแสดงคอนเสิร์ตของนักร้องยอดนิยม..." ส่งผลให้ "เพื่อน" ของผมแสดงความไม่พอใจภายหลังว่า "นิสิตปริญญาโทพวกพล่อยๆ และเป็นพวกบ้าคอนเสิร์ตขึ้นสมอง" ("ความตายในเดือนตุลาคม" : 27) นั่นแสดงว่าเขาเป็นคนเอาจริง เอาใจต่อปัญหา มีความรู้สึกร่วมกับผู้ประท้วงที่เห็นคุณค่าของความเป็นธรรม สอดคล้องกับพฤติกรรมในตอนหนึ่ง

...ผมได้ยินเสียงอาเจียนดังโฮกฮาก พอตามออกมาดูก็เห็นเขานั่งยองๆอยู่ข้างกระถางต้นไม้ กำลังอาเจียนตัวโก่งตัวงอ ผมรีบเข้าไปช่วยลูบหลังให้ แต่เขาตะโกนสวนมาว่า "ไม่ต้อง" แล้วรีบวิ่งเข้าไปในห้องพัก หลบเข้าไปอยู่ในห้องน้ำพร้อมกับปิดประตูใส่กลอน ผมได้ยินเสียงอ้วกดังขึ้นอีก แม้ว่าเขาจะแก้งเปิดน้ำทิ้งเพื่อกลบเสียงก็ตามที

นี่เป็นครั้งแรกที่เพื่อนของผมเกิดอาการสำแดงต่อข่าวการฆ่าตัวตายมันเป็นเรื่องแปลก... คืนนั้นเขาไม่ยอมพูดกับผม ไม่กินข้าวปลาและเก็บตัวเงียบอยู่ในห้องนอน

("ความตายในเดือนตุลาคม" : 28)

ในเรื่อง การมาเยือนของรัฐบาล การแสดงปฏิกิริยาของตัวละครตัวหนึ่ง คือ "ชายวัยกลางคน" ซึ่งไม่พอใจและพูดขัดคอ "รัฐบาล" อยู่เสมอส่งผลให้ "รัฐบาล" แสดงพฤติกรรมโต้ตอบออกมา ทำให้ผู้อ่านรู้จักนิสัยใจคอของ "รัฐบาล" ว่าเป็นคนชอบใช้อำนาจข่มขู่ประชาชน ปิดความรับผิดชอบให้ประชาชน ดังตัวอย่าง

"ฉันจะออกไปดูร้านสักหน่อย" ชายวัยกลางคนลุกขึ้น และทำท่าจะออกไปจากโต๊ะ

"เดี๋ยวก่อน" รัฐบาลร้องห้าม "นายจะไปไหนยังไม่ได้ เราต้องพูดกันให้รู้เรื่องก่อน"

"ฉันไม่มีอะไรจะพูดกับรัฐบาลแล้ว"

"แต่ฉันมีเรื่องจะพูดกับนาย" รัฐบาลว่าแล้วลุกขึ้นยืนขวางหน้าเจ้าของร้าน ตัดผม เขาปรายตาไปที่ไอ้ นั้นอีก มันยังวางอยู่อย่างสงบ แต่ดูก้าวร้าวเต็มที่

ทั้งสองเผชิญหน้ากัน บรรยากาศในร้านเต็มไปด้วยความไม่น่าไว้วางใจ ความอับอาย และเป็นกันเองในหมู่พวกเราได้ปลาสนาการไปสิ้น ตาเข่าผมขาวขยับตัวอย่างอึดอัด ชายร่างอ้วนถอยไปอีกก้าวหนึ่ง ชายวัยกลางคนเงยหน้าขึ้นสบตา รัฐบาล เห็นได้ถนัดว่าเขากำลังไม่พอใจ แต่ก็ไม่กล้าทำอะไรมากไปกว่านั้น

"นายกำลังท้าทายรัฐบาล" มีเสียงขู่ดังขึ้นอีก "นายมองรัฐบาลเป็นอะไรถึงได้แสดงอาการเช่นนี้"

"แต่รัฐบาลนั้นต่างหากที่กำลังรังแกประชาชน" ชายวัยกลางคนพูด

("การมาเยือนของรัฐบาล" : 72)

เรื่อง หิมพานต์ "เขา" ซึ่งอยู่ในวัยเกษียณอายุแล้วถูกความเจ็บเหงว้าเหว่ ครอบงำจนเลอะเลือน ปฏิภานของ "เขา" ทำให้ผู้เป็นภรรยาของเขาต้องเศร้าใจดังตอนหนึ่งว่า

...ความเจ็บอันน่าอึดอัดได้แทรกตัวลงอีกครั้ง และทอดระยะออกไปเนิ่นนาน เขาค่อยๆ หลับตาลง ได้ยินเสียงหล่อนเข้ามาใกล้ ก็มลงจับมือเขากุมไว้ มือของหล่อนเย็นชื้น

"ได้โปรดเถอะ" หล่อนบีบมือเขาแน่น "โปรดอย่าทำให้ฉันต้องกังวลมากกว่านี้ รั้มัยว่าคุณผิดปกติไป คุณเอาแต่พูดว่ารู้ตัวดี คุณไม่ใช่หม่อมจะไปรู้ได้อย่างไร วันนี้คุณนอนทั้งวัน เหม่ลลอย และเชื่องซึม คุณมองฉันด้วยสายตาแปลกๆ รั้มัย...มันทำให้ฉันใกล้บ้า"

เขาค่อยๆ ลืมตาขึ้น ยกตัวจากเก้าอี้ แทะมือของหล่อนออกจากการเกาะกุม หล่อนกำลังร้องไห้กลั้นสะอื้นจนสะท้อนไปทั้งตัว

"ฉันจะลุกขึ้นเดี๋ยวนี" เขาเอ่ยขึ้นเบาๆ "ฉันจะต้องไปเดี๋ยวนี" เขาว่าพร้อมกับลุกจากเก้าอี้

"คุณจะไปไหน"

"หิมพานต์"

("หิมพานต์" : 210)

พฤติกรรมตอนนี้แสดงให้เห็นว่า "เขา" เกิดความอ้างว้างจนฟุ้งซ่าน กลายเป็นคนเลอะเลือนเหมือนลอยอาการผิดปกติของเขาทำให้ภรรยากลัวใจ แสดงให้เห็นว่าภรรยาเป็นผู้ที่รักและเอาใจใส่ดูแลสามียามแก่ชรา

จากการศึกษากลวิธีสร้างตัวละครและการเสนอตัวละครของไพฑูริย์ ชาญญา พบว่าไพฑูริย์ ชาญญา นิยมสร้างตัวละครแบบหลายลักษณะมากกว่าแบบน้อยลักษณะ ด้านกลวิธีการเสนอตัวละครไพฑูริย์ ชาญญา นิยมใช้วิธีการเสนอตัวละครแบบเล่าเรื่อง และการเสนอตัวละครด้วยการกระทำของตัวละคร

บทสนทนา

บทสนทนา คือ ถ้อยคำที่ใช้พูดจาโต้ตอบกันของตัวละครในเรื่อง ตั้งแต่สองตัวขึ้นไปโดยมีวัตถุประสงค์สำคัญดังที่ กุหลาบ มัลลิกะมาส (2518 : 89) เสนอไว้ดังนี้

- 1) เพื่อช่วยดำเนินเรื่องแทนการบรรยายของผู้แต่ง
- 2) เพื่อช่วยให้รู้จักตัวละครในเรื่อง ทั้งรูปร่างหน้าตา ลักษณะนิสัยใจคอ โดยที่ผู้แต่งไม่ต้องชี้แจงโดยตรง
- 3) เพื่อช่วยให้วิธีการไม่ซ้ำซากคือ เปลี่ยนแปลงเป็นบทสนทนาบ้าง การบรรยายบ้างสลับกันไป
- 4) เพื่อสร้างความสมจริง คำพูดที่ผู้แต่งสมมุติว่าเป็นถ้อยคำจริงๆของตัวละคร ทำให้ผู้อ่านรู้สึกใกล้ชิดกับความเป็นจริงมากกว่าคำบรรยายของผู้แต่ง
- 5) เพื่อทำให้บทประพันธ์น่าอ่าน น่าสนใจ และมีชีวิตชีวาขึ้น โดยเฉพาะบทสนทนาที่คมคาย มีอารมณ์ขันหรือพูดได้ถูกต้องตามฐานะของตัวละคร และสมกับบทบาทในตอนนั้นๆ

นอกจากนี้กุหลาบ มัลลิกะมาส (2518 : 90) ได้อธิบายไว้ว่าบทสนทนาที่ดีต้องง่าย เหมาะสมกับตัวละคร และไม่ควรรยาวมากนัก เพราะบทสนทนาสั้นๆ จะเข้าใจง่ายและน่าอ่านมากกว่าบทสนทนาขนาดกลาง บทสนทนาที่เหมาะสมกับตัวละคร ผู้แต่งจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจถึงบริบทของตัวละครว่า ตัวละครเป็นบุคลประเภทใด ฐานะเป็นอย่างไร

อุปนิสัยใจคอ และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการใช้คำพูดในบทสนทนาเพียงใด เช่น บทสนทนาที่หยาบคายใช้กับตัวละครที่เป็นคนชนบทไม่มีการศึกษา นิสัยไม่ดี เป็นต้น

ผลการศึกษาเรื่องสั้นของไพฑูรย์ รัชญา พบว่า ในบทสนทนาของตัวละครไพฑูรย์ มักใช้ถ้อยคำภาษาต่างๆ ล้วนๆ เข้าใจง่าย เป็นภาษาธรรมดาที่คนใช้เป็นประจำ สามารถ จำแนกบทสนทนาตามลักษณะสำคัญได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. บทสนทนาที่มีลักษณะสมจริงตามธรรมชาติ

คือ บทสนทนาที่ใช้ภาษาพูดที่ใช้อยู่จริงในชีวิตประจำวัน เช่น ใช้คำพื้นๆ ธรรมดา คำพูดที่บางคำหายไป บางคำกล้ำกลืน ผู้ฟังเข้าใจจับใจความได้ ทำให้ดูสมจริง บทสนทนาแบบนี้ปรากฏในเรื่องสั้นของไพฑูรย์ รัชญา หลายเรื่อง ได้แก่ เรื่องนกกกระดาศ เกมหลอกเด็ก เรือปลาที่ยาวสุดท้าย คนต๋อนก คนบนสะพานผู้ประทุษร้าย และเรื่องผมไม่เคยเห็นเขามา ฯลฯ ดังตัวอย่างเรื่องสั้นต่อไปนี้

เรื่อง นกกกระดาศ ใช้บทสนทนาต่างๆ ล้วนๆ ใช้ถ้อยคำภาษาธรรมดาที่คนใช้อยู่ทั่วไปในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในท้องถิ่นชนบท เช่น บทสนทนาที่ผู้แต่งต้องการสะท้อนให้ผู้อ่านได้รับรู้ และเห็นถึงผู้ใหญ่ที่ไม่เข้าใจเด็ก ใช้อารมณ์เกรี้ยวกราดกับเด็ก ช่วยให้เรื่องสมจริง และมีชีวิตชีวามากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

“แกอย่างงู” เขาหันไปตวาด “แกอีกคนไอ้หนู เท้าของแกทำลายความคิดอ่านของฉันทันทีเพราะเท้าของแกนี่แหละ”

“ปล่อยเขาซี...ปล่อยเขา” เด็กคนเล็กเสียง กระซกมือของเขากออกจากไหล่ของเด็กคนโต ขายหนุ่มคว่ำหมับเข้าที่คอเสื้อ เด็กคนเล็กกระซกเข้ามาชิดตัว

“ปล่อยนะปล่อยแน่” เขาคำรามเสียงต่ำ “แต่พวกแกสัญญาว่าจะไม่มาเจียวข้าวตรงนี้อีก ขอให้ฉันได้อยู่สบายๆ กับความคิดของฉันทันทีรับรองว่าฉันจะไม่ทำอะไรพวกแกเลย”

(“นกกกระดาศ” : 38)

เรื่องเกมหลอกเด็ก เรื่องนี้ไพฑูรย์ใช้บทสนทนาที่เป็นธรรมชาติ เป็นภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันของคนทั่วไป ผู้อ่านสามารถเข้าใจเรื่องจากบทสนทนานั้นได้ โดยผู้แต่งไม่ต้องชี้แจง ดังตัวอย่าง

“ฉันจะปล่อยแก” เขาบอก “แต่แกต้องทำอะไรสักอย่างหนึ่งก่อน”

“อะไรอีกเล่า” เจ้าหนูจู้บปากอย่างขัดเคือง

“อะไรก็ได้ที่ฉันต้องการ” คนแปลกหน้าว่า พลังหันไปฉีดน้ำลายอีกจืดหนึ่ง

“ปล่อยผมก่อนซี”

“แน่ใจว่าแกไม่หนีฉันนะ” เจ้าหนูพยักหน้าอย่างเสียไม่ได้ สายตาที่มองคนแปลกหน้ายังไม่เปลี่ยน ชายคนนั้นคลายมือออกแต่ไม่ปล่อยในทันที สายตาเจ้าเล่ห์ยังคงกวาดทั่วร่างเด็กชายไม่ละวาง

“แกไปเอาผ้าขาวพวกนี้มาจากร้านกาแฟนั้นไข่ม้อย”

“ใช่” “แกรู้รีเปล่าว่าแกขโมยของเขามา”

“ไม่ได้ขโมย” เจ้าหนูเถียงทันควัน

“ต่อแหล” คนแปลกหน้าตวาด บีบข้อมือจนเจ้าหนูร้องลั่น

“แกรู้มัยไอ้ผ้าขาวพวกนี้มันมีค่า มันอาจเป็นรถเก๋ง หรือไม่กี่โทรทัศน์สี่อย่างจี้รวก็เสื่อยัดสักตัว”

“ผมไม่รู้เรื่อง”

(“เกมหลอกเด็ก” : 27)

บทสนทนาข้างต้น แสดงให้เห็นชัดเจนถึงภาษาถ้อยคำที่เป็นภาษาธรรมดาสามัญ บางคำเป็นคำหยาบที่ได้ยินได้ฟังบ่อยๆ โดยเฉพาะคนในชนบท เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย ได้อารมณ์ความรู้สึกเช่น “แก” “ต่อแหล” “จี้รว” คำเหล่านี้ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ไม่พอใจ “ชายแปลกหน้า” และจินตนาการภาพชายแปลกหน้าว่าเป็นผู้ชายที่หยาบคาย ไม่สุภาพ

2. บทสนทนาเสริมหรือดำเนินเรื่อง

คือ บทสนทนาที่บอกรายละเอียดของเรื่อง โดยผู้แต่งไม่ต้องบรรยายโดยตรง แต่ผู้อ่านสามารถเข้าใจและรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว เรื่องสั้นของไพฑูริย์ ชาญญา ที่ใช้บทสนทนาช่วยในการบรรยายทุกเรื่อง ได้แก่เรื่อง การมาเยือนของรัฐบาล นกกระดาศ ผมไม่เคยเห็นเขามา เมื่อคืนมีคนออกไปข้างนอก โรคติดต่อ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

เรื่อง การมาเยือนของรัฐบาล เป็นเรื่องที่ใช้บทสนทนาบอกลักษณะรายละเอียดของเหตุการณ์ ผู้แต่งบรรยายน้อยที่สุด บทสนทนาเสริมการบรรยาย เช่น “คุณจะต้องรับผิดชอบเรื่องที่เกิดขึ้นทั้งหมด” รัฐบาลย้ำ “อันธพาล” ชายวัยกลางคนแอบด่า “มูมมาม” ผมได้ยินชาย

วัยกลางคนดำเนิน (การมาเยือนของรัฐบาล : 68)

บทสนทนาเพียงบางตอนที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นว่า คำบางคำแทนคำอธิบายหรือคำบรรยายได้หลายคำ เช่น "อันธพาล" ความหมายของคำบอกให้รู้ว่าคนที่ถูกกล่าวถึงมีนิสัยอย่างไร ไม่ต้องอธิบาย หรือบรรยายมาก ใช้เพียงคำเดียวผู้อ่านก็เข้าใจทันที และคำว่า "มูมามาม" เช่นเดียวกัน ความหมายของคำนี้แสดงถึงคนที่กินอะไรตะกระ เลอะเทอะ สกปรก เป็นต้น

เรื่อง โรคติดต่อ ใช้บทสนทนาโดยให้ตัวละครสนทนาทางจดหมายเพียงฝ่ายเดียว จดหมายช่วยให้ไม่ต้องบรรยาย เพราะข้อความในจดหมายนั้นบอกรายละเอียดจนหมด ผู้อ่านจะเข้าใจไปพร้อมๆ กับการดำเนินเรื่อง ดังตัวอย่างข้อความในจดหมายว่า

"แกเป็นลูกชายคนเดียวที่บ้าน แม่เคยหวังได้พี่เกาะชายจีวรของแก นั่นเป็นสิ่งที่แม่มุ่งหวังมาตลอดชีวิต แต่ก็ไม่เคยได้รับสิ่งนี้จากแกสักครั้ง ถึงวันนี้พ่อแม่ไม่หวังพึ่งบุญจากแกอีก ขอเพียงแต่ให้แกกลับมาช่วยเผาผีก็พอแล้ว หากยังไม่ลืมว่า แกมีพ่อกับแม่อยู่อีกก็ควรจะกลับมาเสียที..."

(“โรคติดต่อ” : 126)

ข้อความนี้ เป็นบทสนทนาทางจดหมายระหว่างพ่อลูก แสดงให้ผู้อ่านรู้ว่าลูกชายผู้ซึ่งเป็นความหวังทุกอย่างของพ่อแม่ จากบ้านไปนานไม่เคยกลับไปเยี่ยมบ้านเลย จนกระทั่งแม่ล้มป่วยอาการหนักมากอยากเห็นหน้าลูกชาย พ่อจึงเขียนจดหมายมาบอกลูก ข้อความในจดหมายเป็นบทสนทนาที่อ่านแล้วเข้าใจทันที

เรื่อง เมื่อคืนมีคนออกไปข้างนอก บทสนทนาของสามีภรรยาบางตอนช่วยในการบรรยายเรื่องราวของผู้แต่งได้ บทสนทนาจะบอกรายละเอียดจนหมด โดยผู้แต่งไม่ต้องบรรยายเองทั้งหมด ดังตัวอย่างบทสนทนาที่ภรรยาพูดกับสามีว่า

"วิทยุและโทรทัศน์ออกข่าวตลอดเวลา เขาว่าพวกข้าศึกโจมตีอย่างหนัก เมื่อสองวันก่อน พวกนั้นยึดที่มั่นและรุกล่วงล้ำเขตแดนเข้ามาอีก เครื่องบินก็บินทุกวัน คุณรู้มั๊ยมันทำให้ฉันแทบไม่ต้องทำอะไรเลย คุณคิดว่า...เอ้อ...มันจะมาถึงนี้มั๊ย" เธอพูดอย่างหวาดหวั่น

(“เมื่อคืนมีคนออกไปข้างนอก” : 123)

บทสนทนาสามารถอธิบายรายละเอียดเหตุการณ์การสู้รบของทหาร แทนคำบรรยายของผู้แต่งได้อย่างดี เพราะตัวละครบอกว่าวิหุและโทรทัศน์ออกข่าวการสู้รบ และส่งผลทำให้ตัวละครผู้เป็นภรรยาเกิดความกลัว จากบทสนทนาดังกล่าวผู้อ่านจะเกิดจินตภาพตามบทสนทนาไปด้วย ทำให้เข้าใจว่าในสถานการณ์เช่นนั้น ว่าผู้หญิงย่อมเกิดความหวาดกลัว การสร้างบทสนทนาของตัวละครแบบที่ช่วยในการบรรยายนี้ ช่วยทำให้เรื่องที่อ่านมีชีวิตจิตใจ มีความสมจริงสมจัง เข้าใจง่าย ผู้อ่านจะเข้าใจเรื่องราวไปพร้อมๆ กับการอ่านเรื่อง ช่วยให้เรื่องมีคุณค่า น่าอ่านยิ่งขึ้น

3. บทสนทนาที่บอกนิสัยใจคอของตัวละคร

บทสนทนาลักษณะนี้เป็นบทสนทนาของตัวละครที่จะช่วยบอกให้ผู้อ่านทราบถึงบุคลิก ลักษณะนิสัยของตัวละคร ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร ผู้เขียนไม่ต้องอธิบายตรงๆ เรื่องสั้นของไพฑูรย์ รัชญา ที่ใช้บทสนทนาแบบนี้ ได้แก่เรื่อง *ไม้เท้า ความตกต่ำ เรือปลา เทียวสุดท้าย ผู้ที่ถูกกล่าวถึง และโต๊ะตัวที่สาม* เป็นต้น ดังตัวอย่าง

เรื่อง *ไม้เท้า* บทสนทนาในเรื่องสามารถบอกลักษณะนิสัยของตัวละครได้ชัดเจน คือนิสัยของชายชราที่เขาแต่ใจตัว คือดิ่งดัน ไม่ฟังคำทัดทานของใคร ตัวอย่างเช่น

"อย่าไปเลยพ่อ ฝนหนักอย่างนี้แล้วมันจะมีดยู่แล้ว จะเดินไปยังไร" ลูกสาวยังคงขอร้อง ชายชราหันขวับมาด้วยความฉุนเคือง

"อย่ายุ่งได้มั๊ย" แกขึ้นเสียงแข่งลมฝน "ข้าจะยกย่างไปไหนเกี่ยวอะไรกับพวกแกด้วย"

"แต่จะมีดแล่นนะพ่อ ฟ้าๆฝนๆ น่ากลัวออก ดีไม่ตีคืนนี้น้ำอาจท่วมอีกก็ได้" ลูกชายคนโตว่าขึ้นบ้าง เขาพยายามรักษาน้ำเสียงให้ราบเรียบ

"น้ำท่วมเธอ..." แกย้อนคำ "น้ำที่ไหนมันจะท่วมอีก ชุมเห็ดบานตั้งนานแล้ว มันจะท่วมอีกได้ยังไร" แกรู้สึกรำคาญกับพวกลูกๆ เต็มแก่เด็กพวกนี้มันช่างรู้มากจริง

(*"ไม้เท้า"* : 58)

บทสนทนาที่แสดงเหตุผลของคนที่มีนิสัยคือร้อน ชอบเอาชนะ ดังเช่นที่ชายชราช่างทำไม้เท้าพูดว่า "น้ำที่ไหนจะท่วมอีก ชุมเห็ดบานตั้งนานแล้ว" เป็นคำพูดที่สื่อให้เห็นนิสัย

ดีอรั้น เชื่อในความรู้ของตนเอง ไม่เชื่อปรากฏการณ์ขณะนั้น

เรื่องความตกต่ำ บทสนทนาของ "ไต้ชะชี่คิง" กับ "กาเซ็ม" กล่าวถึงพฤติกรรมของ "อายิฮัน" นายบ้านคนใหม่ ทำให้ผู้อ่านสามารถรู้จักบุคลิกและลักษณะนิสัยใจคอของอายิฮัน ได้ไม่ยาก ดังตัวอย่างตอนหนึ่ง

"อายิฮัน ก็ดีหลายอย่างเหมือนกันนะ มันใจนักเลงและหัวสมัย แกเห็นไหม เล่าเพียงไม่เท่าไรของมันก็ทำความเจริญให้กับหมู่บ้านตั้งหลายอย่าง นี่อีกไม่นาน ก็จะมีไฟฟ้าใช้กันอีก อายิฮันบอกว่าอีกสามสี่เดือนก็จะมาแล้วตอนนี้ใครๆ เขาเลยนับถือมันทั้งนั้น มันไม่พูดเปล่าๆ นะมันทำได้ด้วย"

"แกกำลังเห็นดี เห็นงาม กับมันอีกคนแล้วอะ กาเซ็ม" ชายชราตัดพ้อ เพื่อนสนิท

("ความตกต่ำ" : 160)

บทสนทนานี้ ช่วยบอกอุปนิสัยใจคอของอายิฮันว่า เป็นคนใจกว้าง กล้าได้กล้าเสีย มีความคิดที่ทันสมัย รู้จักพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญขึ้น และเป็นคนที่พูดจริงทำจริง

อาจสรุปได้ว่า บทสนทนาที่ช่วยบอกลักษณะนิสัยของตัวละครเป็นบทเจรจาของ คนธรรมดาสามัญที่ใช้พูดคุยกันตามธรรมชาติของมนุษย์ ไพเราะ รัดกุม ใช้บทสนทนา เขียนเรื่องสั้นได้อย่างดีสามารถดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราว และ รู้สึกว่าตัวละครนั้นเป็นมนุษย์จริงๆ

ฉากและบรรยากาศ

ฉาก คือ ส่วนหนึ่งของโครงสร้างของเรื่องสั้น การกำหนดฉากมักใช้ภูมิประเทศ สถานที่ เวลา และสิ่งแวดล้อมตัวละครที่ให้ความรู้สึกคล้ายคลึงกับสถานที่และเวลาที่เป็นจริงมากที่สุด ฉากช่วยให้แก่นเรื่อง โครงเรื่องชัดเจนขึ้น (เบญจมาศ พลอินทร์, 2528 : 102)

บรรยากาศ คือ การพรรณนาสิ่งแวดล้อมตัวละคร ซึ่งเกี่ยวข้องกับฉากและเหตุการณ์ ซึ่งอาจจะเป็นบทสนทนาของตัวละคร ผู้แต่งมักสร้างบรรยากาศด้วยการเน้นอารมณ์ของตัวละคร ทำให้ผู้อ่านรู้จักตัวละครชัดขึ้น ตลอดจนสัญลักษณ์ที่ผู้แต่งใช้ในเรื่องก็มีส่วนช่วยในการสร้างบรรยากาศในเรื่องได้เช่นกัน (เรื่องเดิม : 102)

เจือ สตะเวทิน (2523 : 54) ได้ให้ข้อคิดในการเลือกฉากไว้ 2 ข้อดังนี้

1) เลือกฉากที่เหมาะสมกับเรื่อง ทั้งนี้จะช่วยทำให้เรื่องดำเนินไปด้วยบรรยากาศอันถูกต้อง ผู้อ่านมีความเชื่อในเนื้อเรื่องดีขึ้น ความศรัทธาในความเป็นจริงเป็นจริงของเรื่องจะชนะใจผู้อ่าน

2) ต้องเขียนฉากตามที่คนรู้ดีที่สุด แม้ในเรื่องสั้นจะต้องประหยัดถ้อยคำ จะพูดพุ่มเพื่อยไม่ได้ แต่การวาดฉากก็มีอิทธิพลสำคัญเพราะช่วยให้เรื่องสมจริงชัดเจนอย่างมาก

ชนะ เวชกุล (2524 : 82) กล่าวว่า ถ้าฉากเป็นสถานที่จริง ผู้เขียนต้องบรรยายรายละเอียดต่างๆ ให้ชัดเจนและเหมือนจริงมากที่สุด แต่ถ้าเป็นฉากที่สร้างขึ้นจากจินตนาการ ผู้เขียนต้องบรรยายให้สมจริงจนผู้อ่านเห็นภาพ ผู้เขียนต้องพิถีพิถันในการใช้ถ้อยคำ ใช้สำนวนโวหาร พรรณนาให้เด่นชัด โดยคำนึงถึง รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส ซึ่งจะต้องใช้กลวิธีหลายอย่างเข้าช่วย

โรเบิร์ตส์ (1988 : 92) และเคนนี่ (1966 : 40) (อ้างถึงใน รัชญา สังขพันธานนท์, 2539 : 191) ได้แบ่งประเภทของฉากออกเป็น 5 ประเภท คือฉากที่เป็นธรรมชาติ ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ ฉากที่เน้นสิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรมนามธรรม และฉากที่แสดงช่วงเวลา เป็นต้น

จากคำอธิบายเกี่ยวกับการสร้างฉากของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่านักเขียนต้องมีประสบการณ์ ต้องรู้จักสถานที่ที่เป็นฉากนั้นดี และเขียนบรรยายฉากให้เห็นภาพเหมือนจริงมากที่สุด เหมาะสมกับเรื่องมากที่สุดและต้องไม่ใช้ถ้อยคำบรรยายอย่างพุ่มเพื่อยเกินไป

จากการศึกษาเรื่องสั้นของไพฑูรย์ รัชญา ทั้ง 45 เรื่อง พบว่า ฉากในเรื่องสั้นส่วนใหญ่เป็นฉากที่ผู้แต่งรู้จักคุ้นเคยเป็นอย่างดี สามารถจำแนกเป็นประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

1. ฉากที่เป็นธรรมชาติ

คือ ฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมของตัวละคร เช่น ทิวทัศน์ทะเล พุงนา พุงโล่ง ป่าเปลี่ยว ภูเขา ฯลฯ รวมไปถึงการพรรณนาการตกแต่งภายในบ้านหรืออาคารต่างๆ ถือเป็นฉากที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นทั้งสิ่งแวดล้อมภายนอกและภายในของตัวละคร มีพลังและมีผลต่อการกระทำ และชีวิตความเป็นอยู่ของตัวละครทั้งสิ้น (รัชญา สังขพันธานนท์, 2539 : 191) เรื่องสั้นของไพฑูรย์ รัชญา ที่ใช้ฉากธรรมชาติ ได้แก่ เรื่องเรือปลาเที่ยวสุดท้าย ก่อกองทรายไม่เท่า คือชีวิตและเลือดเนื้อ รถไฟที่ผ่านเลย ถนนนี้กลับบ้าน และเรื่องแม่น้ำ

เรื่อง เรือปลาเที่ยวสุดท้าย ผู้แต่งบรรยายฉากธรรมชาติที่แวดล้อมตัวละคร ดังนี้

ลมทะเลลือเล่นดงมะพร้าวด้งหวีหวู่ อากาศยามเช้ายังเยียบเย็น ชะมัวชั่วชายชราออกจากเพิงพักคลุมไหล่ด้วยผ้าห่มผืนเก่ามุ่งหน้าไปทางดงมะพร้าวท้ายกระท่อมที่นั่นใครต่อใครหลายคนเดินคลุมโคล่ตามหลังกันเป็นแถว และเมื่อเข้าสู่เขตกรทึบของดงสาคริมคลอง ต่างคนต่างก็แยกย้ายไปตามลำพัง นี่เป็นกิจวัตรประจำวันอย่างหนึ่งของคนที่นั่นเหมือนกัน กับที่ต้องเข้าละหมาดในทุกๆ ย่ำรุ่ง...

ตะวันดวงโตสุกปลั่งผุดโผล่ขึ้นจากท้องทะเล สาดแสงอาบพื้นน้ำเป็นประกายวามวาว ระลอกคลื่นริ้วเล็กม้วนตัวเข้าหาฝั่งลูกแล้วลูกเล่า ยามเมื่อต้องแดดเข้ายิ่งวูบวาบแวววามเหมือนเกล็ดปลา กลิ่นอายของทะเลแผ่ซ่านไปทั่วหมู่บ้าน...

("เรือปลาเที่ยวสุดท้าย" : 125)

ตัวอย่างนี้จะเห็นว่าตัวละครเป็นชาวประมง ผู้แต่งจึงใช้ฉากชายทะเลเข้ามาประกอบเพื่อความเหมาะสม โดยได้บรรยายฉากของชายทะเลไว้อย่างชัดเจนว่าชายทะเลยามเช้ามีลมทะเลพัดผ่านช่วยให้อากาศสดชื่น ยามเช้าจะมีดวงอาทิตย์โผล่พ้นขอบน้ำดูสวยงาม ภาพฉากดังกล่าวนี้เป็นภาพฉากที่มีอยู่จริง ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพจริงๆ ตามคำพรรณนา

เรื่องก่อกองทราย จะเห็นภาพธรรมชาติที่แวดล้อมตัวละคร ผู้แต่งได้พรรณนาไว้อย่างประณีตและค่อนข้างโรแมนติก ดังตัวอย่างตอนหนึ่งว่า

ลำน้ำนั้นไหลมาจากทิศตะวันตก ทอดตัวเลี้ยวเลี้ยวเข้าเขตหมู่บ้านแบ่งแผ่นดินออกเป็นสองส่วน ฝักฝั่งสองข้างมีบ้านเรือนตั้งอยู่เป็นหย่อมๆ สลับกับสวนยางพาราและสวนผลไม้ ริมคลองด้านหนึ่งมีทางเดินลาดลึกจนถึงหาดทราย ใต้กึ่งน้ำที่หักโค้งเป็นข้อศอก ลำน้ำยามแล้งตื้นเขิน แต่สายน้ำยังคงเอื่อยรินสม่ำเสมอ หลุมพืดันใหญ่ของงำซิดดลิ่ง แผ่กิ่งก้านสาขาทอดเงาไปยาวไกลปกคลุมหาดทรายและลำน้ำช่วงนั้นด้วยเงาเย็นร่มรื่น...

("ก่อกองทราย" : 162)

จะเห็นว่า ผู้แต่งบรรยายฉากธรรมชาติที่ประกอบด้วย แม่น้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้านสองฝั่งมีบ้านเรือนและสวนยางพารา เพื่อชี้ให้ผู้อ่านเข้าใจได้ทันทีว่าเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในภาคใต้ ช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นภาพของหมู่บ้านชนบทชัดเจนขึ้น ช่วยให้เรื่องน่าอ่าน

เรื่อง ไม้เท้า ผู้แต่งได้บรรยายฉากคือธรรมชาติที่แวดล้อมตัวละครที่เป็นชายชรา ผู้ประกอบอาชีพทำไม้เท้าขาย ไว้ดังนี้

ชุมเห็ดทุ่งริมทางนั้นบานแล้ว ช่อดอกทรงก้านรูปของมันสะพรั่งเหลืองไปทั่วทุ่ง ชายชราเพิ่งหยุดพิณจมันเป็นครั้งแรกในเช้านี้ ยิ้มเอือกเย็นผุดพรายขึ้นบนใบหน้า ที่ขยับเป็นวงกว้าง ในขณะที่แกเอื้อมเด็ดชุมเห็ดช่อหนึ่งขึ้นพาดู กลิ่นเหม็นเขียวของมันหอมเย็นอยู่ปลายจมูก

(“ไม้เท้า” : 51)

ตัวอย่างนี้ผู้แต่งใช้ฉากของท้องทุ่งนาเพื่อให้เหมาะสมกับเรื่อง เป็นฉากของทุ่งนา ที่ริมทางเดินมีต้นชุมเห็ดออกดอกเหลืองอร่าม ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่ชายชราถือเอา ดอกชุมเห็ดเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจว่าฝนจะตกหรือไม่ตกตามท้องเรื่อง นับว่าเป็นความรู้ พิเศษที่ผู้แต่งได้รับรู้มาจากการได้สัมผัสชีวิตชนบทจริง

เมื่อศึกษาเรื่องสั้นของไพฑูรย์ ธัญญาแล้ว พบว่า ไพฑูรย์ ธัญญา ใช้ฉากธรรมชาติ ของชนบทภาคใต้ประกอบในเรื่องสั้นของเขาเป็นส่วนมาก เช่น ใช้บรรยากาศของทุ่งนา ท้องทะเล ภูเขา แม่น้ำ เป็นต้น ฉากต่างๆเหล่านี้ เหมาะสมกับตัวละครในเรื่องซึ่งส่วนใหญ่ เป็นชาวภาคใต้ ไพฑูรย์ ธัญญา เป็นนักเขียนชาวใต้ที่มีกำเนิดและเติบโตในภาคใต้ ทำให้ สามารถเขียนฉากธรรมชาติได้อย่างสมจริง ซึ่งไม่ด้อยไปกว่า อัครศิริ ธรรมโชติ และนักเขียน คนอื่นๆ

2. ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์

คือ สิ่งประดิษฐ์ที่อยู่แวดล้อมตัวละคร ได้แก่ บ้านเรือน วัตถุที่เป็นของใช้ที่มนุษย์ ประดิษฐ์ขึ้น สิ่งประดิษฐ์อาจสะท้อนให้เห็นตัวตนของผู้สร้าง หรือผู้เป็นเจ้าของด้วยเสมอและยัง สะท้อนให้เห็นความเป็นระเบียบแบบแผนของบ้านเมืองและสังคม เช่น ของใช้ทุกอย่างที่มีราคา แพงจะบอกถึงฐานะ รสนิยมของผู้ใช้ ของบางอย่าง เช่น งาช้าง ดาบ กระบี่ เป็นเครื่องประดับ ตกแต่งบ้าน บอกฐานะผู้ใช้ว่าเป็นผู้ทรงอำนาจ เป็นต้น (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2539 : 191) เรื่องสั้นของไพฑูรย์ ธัญญา ที่ใช้ฉากสิ่งประดิษฐ์ ได้แก่ เรื่อง ทางโคลน ถนนนี้กลับบ้าน เพื่อนบุญย์ หิมพานต์ และตุ๊กตาแขนขาด เป็นต้น ดังตัวอย่าง

เรื่อง ทางโคลน ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์แสดงให้เห็นถึงฐานะความเป็นอยู่ของ

ชายชรา กับหลานชาย ดังนี้ ในที่สุดผมก็มาถึงกระท่อมน้อยของพ่อเฒ่า มันเป็นกระท่อม หลังเล็กหลังคามุงแฝก ตั้งอยู่ปลีกออกมาจากบ้านเรือนหลังอื่นๆ มีพุ่มไม้กอหนาล้อมเป็น รั้วทางเดินเข้าบริเวณกระท่อม ต้องลอดซุ้มไม้เข้าไป... (ทางโคลน : 51)

ฉากประติมากรรมในเรื่องนี้คือ กระท่อมหลังคามุงแฝก ล้อมรอบด้วยกอไม้เป็นฉากที่ บอกให้ผู้อ่านรับรู้ว่าเป็นคนชนบทมีฐานะยากจน คำว่า “กระท่อม” เป็นที่เข้าใจกัน ทัวไปว่า เป็นบ้านหลังเล็กๆ หลังคามุงจาก หรือแฝกและมักตั้งอยู่ตามท้องไร่ท้องนา ดังนั้น เมื่อผู้แต่งบรรยายฉากโดยใช้คำว่า “กระท่อม” ผู้อ่านจะสามารถเข้าใจและได้จินตภาพทันทีโดย ไม่จำเป็นต้องใช้คำฟุ่มเฟือย

เรื่อง ถนนนี้กลับบ้าน เป็นเรื่องที่คุณแต่งสร้างฉากเป็นสิ่งประติมากรรมที่บอกฐานะ ของตัวละครได้ชัดเจนอีกเรื่องหนึ่ง ดังตอนหนึ่งว่า

รถเก๋งของปิงยังคงจอดอยู่ที่หน้าบ้านของแม่ สีบรอนซ์ทองของมันราวจะกดทับสีมอมๆ ของสิ่งต่างๆ ให้มันหมองลงไปอีก ปิงเดินตรงไปที่รถขณะถูกชาย ขอดตัวขึ้นไปหย่า เขาเข้าไปลูบคลำยานคู่ใจด้วยความภาคภูมิใจ รู้สึกอารมณ์ดี ขึ้นเล็กน้อย...

เย็นวันก่อนชาวบ้านในละแวกนี้แหกกันมาดูรถของเขาพร้อมกับมันเป็นยานอวกาศ ที่พลัดหลงมาจากต่างดาว และเข่นเดียวกัน ในความรู้สึกของชาวบ้านการ กลับมาของปิงในคราวนี้ ปานประหนึ่งการกลับมาของวีรบุรุษคนสำคัญ เพื่อนๆ เก่าๆ ของปิงหลายคนที่เคยวิ่งเล่นด้วยกันในวัยเด็กแสดงอาการประหม่า และ จัดเงิน

“รถคันนี้โคตรแพงเลยหละ” ปางคุยโอดต่อหน้าเพื่อนบ้าน ทำทางของเขา ภูมิใจไม่น้อย “แต่เครื่องเคราข้างในของมันยังแพงกว่าอีก” ปากพูดเสียงดัง “นี่เห็นมั๊ย... เครื่องเสียงนี้ราคาของมันเหยียบหมื่นเชียวนะ ลำโพงแต่ละตัว ซ้อควายได้ตั้งคู่เลยหละ”

(“ถนนนี้กลับบ้าน” : 106)

ฉากที่เป็นสิ่งประติมากรรมคือรถเก๋งราคาแพงที่บ่งบอกถึงฐานะของเจ้าของบอกรสนิยม ของผู้ใช้ด้วย จะเห็นว่าผู้แต่งเน้นให้เห็นฐานะและรสนิยมของตัวละครโดยการบรรยายว่ารถ ราคาแพงมาก และเครื่องเสียงในรถยังแพง ยังมีราคาเป็นหมื่น

เรื่องสั้นของไพฑูรย์ รัชญา ส่วนใหญ่แม้ว่าจะเป็นฉากชนบท แต่ก็ยังมีฉากที่เป็น สิ่งประดิษฐ์ประกอบอยู่ด้วย ไพฑูรย์ใช้ฉากประดิษฐ์เพื่อให้เรื่องสั้นมีสีสันน่าอ่าน ทั้งยังช่วยให้เรื่องดำเนินไปอย่างมีชีวิตชีวา แสดงธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความอยาก มีกิเลสต้องการ จะมีสิ่งต่างๆ ไว้อันครอบครอง ไพฑูรย์ รัชญา จึงใช้ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์เหล่านี้เข้ามา ประกอบเรื่องให้ผู้อ่านได้รับสารอย่างมีรสชาติ

๘. ฉากที่เป็นช่วงเวลาหรือยุคสมัย

คือ ช่วงเวลาหรือยุคสมัยที่เกิดเหตุการณ์ในเรื่อง ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของ เรื่องสั้น เพราะช่วงเวลาในการดำเนินเรื่องส่งผลกระทบต่อ และเชื่อมโยงเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ ไปตามความเป็นจริง (รัชญา สังขพันธ์านนท์, 2539 : 191) เรื่องสั้นของไพฑูรย์ รัชญา ที่ใช้ฉากของช่วงเวลา และยุคสมัย ได้แก่ เรื่อง ระหว่างมือกลางวัน ความตายในเดือนตุลาคม ในที่สาธารณะและถูกต้องตามกฎหมาย แนวรบด้านตะวันตกเหตุการณ์ไม่ตื่นเต้น รถไฟที่ ผ่านเลย ถนนนี้กลับบ้านและโอบบิโนไปจากวัยเยาว์ เป็นต้น ดังตัวอย่าง

เรื่องรถไฟที่ผ่านเลย ฉากบอกช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ในเรื่องสามารถช่วยให้ ผู้อ่านเข้าใจเหตุการณ์ว่าพี่สาวออกจากบ้านไปนานเพียงใด ดังตัวอย่างคือ

และแล้ววันหนึ่งพี่สาวก็มีโอกาสขึ้นรถไฟจริงๆ มันเป็นยามบ่ายของวันใน ฤดูร้อนอันยาวนาน ขบวนรถที่วิ่งจากชายแดนสู่เมืองหลวงได้นำพี่สาวไปจากฉัน พาเธอไปจากครอบครัวอันอบอุ่นของเรา ช่างเป็นเหตุการณ์ที่แสนเศร้าอะไร เช่นนั้น...

...อีกสองปีต่อมา รถไฟขบวนหนึ่งก็พาพี่สาวกลับมาจนได้เธอมาพร้อมกับ เงินจำนวนหนึ่งมอบให้พ่อและแม่ รวมทั้งของฝากสำหรับฉัน แต่เพียงไม่กี่วัน เธอก็ต้องกลับไปอีกครั้งพร้อมกับรถไฟขบวนเดิม...

(“รถไฟที่ผ่านเลย” : 115-117)

ฉากที่บอกช่วงเวลา คือ วันที่พี่สาวจากบ้านไปสู่เมืองหลวง วันนั้นเป็นเวลาบ่าย ในช่วงฤดูร้อน และอีกสองปีต่อมาพี่สาวจึงกลับมา ช่วงเวลานี้ที่เกิดเรื่องราวทำให้พ่อแม่ และน้องรอคอยด้วยความหวังเป็นช่วงเวลาที่ยกให้รู้ว่าพี่สาวเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

เรื่อง ถนนนี้กลับบ้าน เป็นเรื่องการคิดถึงอดีต ผู้แต่งจึงใช้ฉากที่บอกช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ตามลำดับ ดังเช่น

เขามาถึงบ้านแม่เมื่อตอนบ่าย จากเวลานั้นกระทั่งเย็นย่ำได้หมดไปกับการพูดคุยถามทุกข์สุข สำหรับปิง นี่ก็วันที่เขามีความสุขและอบอุ่นที่สุด ตลอดหลายปีที่ผ่านมา นับแต่เขาได้จากบ้านไปสู่เมืองใหญ่บางสิ่งบางอย่างในชีวิตคล้ายกับว่า มันได้ขาดหายไป นานมาแล้วที่เขากระหาย กระหายต่อสิ่งนั้น แต่บัดนี้...บนเรือนไม้อันเป็นที่เกิดของเขา และในยามนี้สิ่งที่ขาดหายดังกล่าวได้ไหลหลั่งมาเติมเต็มในหัวใจของเขาแล้ว ทุกสัมผัสทั้งกายใจของปิงเปิดอ้าเต็มที่ที่จะรับเอาบรรยากาศ และท่วงทำนองของชีวิตเก่าๆ เข้าสู่จิตวิญญาณของเขาอีกครั้งหนึ่ง

("ถนนนี้กลับบ้าน" : 101-102)

ข้อความข้างต้นนี้ผู้แต่งเรียงลำดับเหตุการณ์ก่อนหลังจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นฉากที่บอกช่วงเวลาชัดเจนเมื่อ "หลายปีที่ผ่านมา...แต่บัดนี้" เป็นการบอกช่วงเวลา ผู้อ่านเข้าใจได้ว่าเรื่องเกิดขึ้นนานมาแล้วแต่เหตุการณ์ยังโยงใยมาถึงปัจจุบัน

4. ฉากที่เป็นสภาพการดำเนินชีวิตของตัวละคร

คือ การพรรณนาลักษณะการดำเนินชีวิตของตัวละครในเรื่อง รวมถึงแบบแผนการดำเนินชีวิตของชุมชนและสังคมด้วย เป็นฉากซึ่งช่วยย้ำภาพเหตุการณ์และตัวละครให้ชัดเจนยิ่งขึ้น (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2539 : 193)

ไพฑูรย์ ธัญญา สร้างฉากที่เป็นสภาพการดำเนินชีวิตของตัวละครในเรื่องสั้นหลายเรื่อง โดยใช้ฉากที่มีจริงที่ตนได้สัมผัสพบเห็นมา เพื่อช่วยให้เรื่องมีบรรยากาศที่สมจริง ได้แก่ เรื่อง เพื่อนบุญย์ เรือปลาเที่ยวสุดท้าย ตุ๊กตาแขนขาด แม่น้ำ โต๊ะตัวที่สาม เป็นต้น ตัวอย่างเช่น เรื่อง "เพื่อนบุญย์" ผู้แต่งได้สร้างฉากเพื่อนั้นให้เห็นการดำเนินชีวิตของตัวละครดังในตอนหนึ่งว่า

ลมฤดูแล้งพัดใบไม้เหลืองร่วงพรุ ร่วงลงมาทับถมลานทรายเป็นชั้นหนา ใบไม้ร่วงหนักด้วยเป็นคราวผลัดใบ ลานวัดที่เคยเตียนโล่งกลับรกเรื้อด้วยใบไม้แห้ง

ใบไม้ร่วงทุกวัน หลวงพ่อก็กวาดทุกวัน แต่ต้นไม้มีหลายต้น คนกวาดกลับมีคนเดียว จึงกวาดเท่าไรๆ ก็ไม่รู้หมด หากกระนั้นหลวงพ่อก็กวาดไม่เคยละเว้น กิจวัตรข้อนี้ได้สักวันเดียว

ไม้กวาดในมือหลวงพ่อกวาดกับใบไม้แห้งและพื้นทรายดังครูดคราดๆ เป็นจังหวะ ใบไม้ถูกกวาดนำมารวมกันเป็นกองสูง เวลากวาดขยะทุกครั้ง หลวงพ่อต้องนึกไปถึงคำสอนของท่านอุปัชฌาย์ในตอนเช้าโบสถ์ บวชเป็นครั้งที่สอง อยู่เสมอ คำของท่านจับใจนัก

(“เพื่อนบุญ” : 68)

การบรรยายตอนนี้แสดงการดำเนินชีวิตของหลวงพ่อว่าเป็นแบบเรียบง่าย สมถะ สม่่าเสมอไม่เปลี่ยนแปลง เคยกวาดใบไม้แห้งบนลานดินก็จะกวาดทุกวันไม่เว้น มีเมตตา กรุณาต่อสัตว์ การดำเนินชีวิตดังนี้หลวงพ่อปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน นับว่าเป็นฉากหนึ่งของเรื่องที่ช่วยเป็นสิ่งแวดล้อมสร้างให้มีผู้คนศรัทธาต่อภิกษุอีกรูปหนึ่งที่ชอบใบ้หวย

เรื่อง เรือปลาเที่ยวสุดท้าย ฉากการดำเนินชีวิตของ “เฒ่าหมีด” สะท้อนให้เห็นการดำเนินชีวิตของชายชราซึ่งเป็นตัวแทนของผู้คนในชนบท ดังตัวอย่างตอนหนึ่งว่า

...ชายชรายกตัวขึ้นจากที่นอน หยิบผ้าห่มขึ้นพาดบ่าเดินไปที่โถงน้ำชายคาข้างนอก จัดแจงชำระล้างหน้าตาจนหมดจดพร้อมๆ กับเสียงสวดมนต์ดังโหยหวนมาจากมัสยิด นั่นแหละ ชายชราจึงเริ่มพิธีละหมาดของแกบ้าง และกว่าจะเสร็จสิ้นการประกอบศาสนกิจประจำวัน ฟ้าเบื้องตะวันออกก็เรือเรือขึ้นมาแล้ว...

(“เรือปลาเที่ยวสุดท้าย” : 124)

ตัวอย่างตอนนี้เป็นการบรรยายฉากประกอบเรื่อง ซึ่งแสดงให้เห็นการดำเนินชีวิตของตัวละครคือ “เฒ่าหมีด” บอกให้รู้ว่าก่อนที่แกจะออกหาปลาหรือทำงานอย่างอื่น สิ่งที่เขาปฏิบัติประจำวันในชีวิตของแก คือ การทำความสะอาดร่างกายแล้วทำพิธีละหมาด ฉากนี้ช่วยให้ผู้อ่านรู้จักตัวละครในแง่ความเคร่งครัดต่อศาสนา

การสร้างฉากที่เป็นสภาพการดำเนินชีวิตของตัวละครในเรื่องสั้นของไพฑูริย์ ชาญญาพบว่า การให้รายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของตัวละครแต่ละเรื่อง ผู้แต่งสามารถ

บรรยายได้ชัดเจนเหมือนที่เป็นอยู่ในชีวิตจริงของมนุษย์ เช่น การดำเนินชีวิตของ “เผ่าหมีด” ในเรื่อง “เรือปลาที่เขาสุดท้าย” แบบการดำเนินชีวิตของ “หลวงพ่อ” ในเรื่อง “เพื่อนบุญ” เป็นต้น ผู้แต่งสร้างฉากลักษณะนี้เพราะต้องการสะท้อนภาพชีวิตของมนุษย์ตามที่ตนพบเห็น ให้ผู้อ่านได้รับรู้ เข้าใจ และเกิดจินตภาพที่ชัดเจน

5. ฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมเชิงนามธรรม

คือ สภาพแวดล้อมที่เป็นนามธรรม เช่น ศาสนา จารีตประเพณี ค่านิยม คีลธรรม รวมไปถึงสภาพอารมณ์ และความรู้สึกของตัวละครมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของตัวละครในเรื่อง ทำให้ตัวละครแสดงปฏิกิริยาต่างๆ เช่น ขบถต่อจารีตประเพณี การตกเป็นทาสของค่านิยม และความศรัทธาในศาสนาหรือการพรรณนาสภาพจิตใจ และความรู้สึกของตัวละครในเหตุการณ์ต่างๆ โดยมีความสัมพันธ์ของเวลา สถานที่ ซึ่งจะก่อให้เกิดเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ ในเรื่องชัดเจนขึ้น (ชัยญา สังขพันธ์านนท์, 2539 : 193)

ไพฑูริย์ ชัยญา สร้างฉากด้วยการบรรยายสภาพแวดล้อมเชิงนามธรรมในเรื่องสั้นบางเรื่อง ได้แก่ เรื่อง *คือชีวิตและเลือดเนื้อ* ผมไม่เคยเห็นเขาม่า เพื่อนบุญ ดำเนินกลาง เป็นต้น ดังตัวอย่าง

เรื่อง *คือชีวิตและเลือดเนื้อ* แสดงภาพฉากที่ผู้แต่งบรรยายเพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นฉากที่เป็นนามธรรมซึ่งอาจเรียกว่า “ภูมิหลัง” ของตัวละคร ดังตอนหนึ่งว่า “ไปอยู่กับพี่เถอะ... หากรักพี่ เราไปอยู่ด้วยกัน ช่วยทำมาหากิน ถึงไม่รวยก็ไม่อดตายดอก พี่จะรับจ้างตัดยางของเค้าแก่ ถ้ามีเงินพอจะไปเช่านาเขามาทำสักสองสามบั้ง พี่จะไม่ให้เมียของพี่อดตายดอก”

ตอนนี้เป็นอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครตัวหนึ่งที่มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของตัวละครอีกตัวหนึ่ง คือ ตัวละครที่เรียกว่า “เขา” พยายามพูดจาชักชวนให้ตัวละครอีกตัวหนึ่งคือ “นาง” หนีตามไปอยู่กินกันฉันสามีภรรยา จนทำให้ “นาง” ต้องทำผิดประเพณี หนีพ่อแม่ไปอยู่กินกับ “เขา” การกระทำเช่นนี้ถือว่ายกขบถต่อจารีตประเพณี และหลังจากนั้นเกิดเหตุการณ์ที่สัมพันธ์โยงใยกัน คือ เขาทิ้งนางไปมีภรรยาใหม่ เช่น

ช่างหนักแน่นและมันคงอะไรเช่นนั้น คำสัญญาที่ให้ไว้ นางหวานคิดไปถึงทำทีและคำพูดของ “เขา” เมื่อหลายปีที่ผ่านมา เท่านั้นเหมือนจะพอแล้ว สำหรับลูกผู้หญิงอย่างนาง ไม่ต้องทบทวนและเสียเวลาไต่ตรองอะไรอีกต่อไป ความ

รัก ความหลงใหล ทำให้นางมองเห็นทุกอย่างที่เกิดขึ้นในวันข้างหน้าราบรื่น
และงดงาม เย้ายวนและท้าทายให้ใครลอง...นางชอบผ้าที่พ่อแม่มาอยู่กับเขา
คนที่นางมอบทุกสิ่งทุกอย่างให้แล้วทั้งชีวิต...

(“คือชีวิตและเลือดเนื้อ” : 79-80)

เรื่อง ผู้ที่ถูกกล่าวถึง ผู้แต่งบรรยายฉากที่เป็นนามธรรมเป็นเรื่องราวเบื้องหลังของ
ผู้ที่ถูกกล่าวถึง และภาพฉากที่เป็นจินตนาการของตัวละครในเรื่อง ดังตัวอย่าง

ยามเที่ยงหลังอาหารอันริบเร่ง... ฉันมีโอกาสดังกล่าวเพิ่มเติมอีกหลายระลอก
ในแวดวงของกลุ่มครู... ฉันเห็นภาพของท่านอีกแบบหนึ่ง รู้สึกไปถึงภูมิหลัง
สถานภาพส่วนตัวว่าท่านยังเป็นโสด รูปหล่อและอาจจะหล่อมากกว่าตัวจริงที่
ฉันเคยได้เห็นมาบ้างแล้วเสียอีก กระทั่งนิสัยใจคอที่เป็นคนเจ้าระเบียบ แต่
ทำทางเป็นกันเอง สุภาพอ่อนโยนไม่ถือตัวและมีอัธยาศัยดีงาม ชอบฟังเพลง
หรือดื่มเหล้าประเภทไหน ฉันยังมีโอกาสได้รู้ละเอียดไปจนถึงเสื้อผ้า รองเท้า
นาฬิกา แว่นตา ชื่อที่ร้านไหน ยี่ห้ออะไร...

(“ผู้ที่ถูกกล่าวถึง” : 89)

ตอนนี้ถือเป็นฉากที่ตัวละครมองตัวละครอีกตัวหนึ่งในด้านดี ผู้แต่งบรรยายประกอบให้
ผู้อ่านเข้าใจว่าต่อไปเรื่องจะดำเนินไปอย่างไร ฉากต่อมาเป็นฉากเบื้องหลังเป็นความเลวร้าย
ของตัวละคร “ผู้ที่ถูกกล่าวถึง” ที่ส่งผลให้ตัวละครทำผิดศีลธรรมโดยการฉ้อราษฎร์บังหลวง
เรื่องเสียงคลื่น ใจฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมเชิงนามธรรม ผู้แต่งพรรณนาถึงสภาพ
จิตใจและอารมณ์ของตัวละคร ดังตัวอย่างตอนหนึ่งว่า

ท้องทะเลยามค่ำคืนยังอาบแสงจันทร์เป็นประกายระยับ แผ่นน้ำสีคราม ที่มอง
เห็นในตอนกลางวันเปลี่ยนสีได้อย่าง น่าฉงน ในความมืดดำอันอ้างว้างกว้างไกล
เขา รู้สึกเหมือนว่ามีกำลังแผ่เข้ามาโอบกอดตัวเขาที่ละนิดซ้าๆและน่ากลัว...

เขา รู้สึกกลัว ตัวสั่น ขนลุก เส้นผมของเขาเหมือนมีเครื่องดูดฝุ่นดูดขึ้นไป
เขารีบถอยกลับมาที่เตียง ทิ้งตัวลงนอนและเอามือปิดหน้า

เขาหลับตา แต่ยังเห็นทะเลเคลื่อนเข้ามาอีก และทันใดนั้น เขาได้ยินเสียง

พิมพ์ของพ่อ พ่อพยายามบอกอะไรบางอย่างแก่เขา คลุมเครือ และไม่ได้ศัพท์
เขายกมือขึ้นปิดหน้าเขาได้กลิ่นเส้นผม เส้นผมที่มีกลิ่นแชมพูต่างๆ

(“เสียงคลื่น” : 95-96)

ตัวอย่างดังกล่าวเป็นฉากหนึ่งในเรื่องเสียงคลื่น แสดงสภาพแวดล้อมเชิงนามธรรม
คือ ท้องทะเลยามค่ำคืนจะเห็นผิวน้ำระยิบระยับผสมความมืดดำ มีผลต่ออารมณ์ความรู้สึก
ของตัวละครให้คิดคำนึงที่ซ้ํา ซน เกิดความกลัว หูแว่วเสียงพ่อพิมพ์ ผู้อ่านเข้าใจถึงอารมณ์
ของตัวละครได้จากฉากนี้

จะเห็นได้ว่า ฉากเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของโครงสร้างเรื่องสั้น เพราะฉากช่วยให้
เรื่องสั้นสมจริง ช่วยเน้นตัวละครให้เด่นชัด ช่วยให้เรื่องดำเนินไปด้วยบรรยากาศที่ถูกต้อง
เหมาะสมทำให้ผู้อ่านเกิดความศรัทธาคล้อยตามความเป็นจริงของเรื่อง

สรุปได้ว่า กลวิธีการแต่งเรื่องสั้นของไพฑูริย์ รัชญา ประกอบด้วย กลวิธีการตั้งชื่อเรื่อง
กลวิธีการวางโครงเรื่อง กลวิธีการสร้างสภาวะของเรื่อง กลวิธีการสร้างตัวละคร กลวิธีการ
สร้างบทสนทนา และกลวิธีการสร้างฉากและบรรยากาศ ซึ่งกลวิธีต่างๆ สรุปได้ดังนี้

กลวิธีการตั้งชื่อเรื่อง ไพฑูริย์ รัชญา ใช้วิธีการตั้งชื่อเรื่องทั้งหมด 5 วิธี คือตั้งชื่อเรื่อง
ตามชื่อตัวละครเอก และสิ่งที่กระทบตัวละครเอก ตั้งชื่อเรื่องตามปมปริศนาในเรื่อง ตั้ง
ชื่อเรื่องแบบแสดงคติหรือความเห็น ตั้งชื่อเรื่องตามสถานที่สำคัญที่เกิดเหตุการณ์ในเรื่อง
ตั้งชื่อเรื่องตามแก่นเรื่อง หรือแนวคิด

การวางโครงเรื่อง ไพฑูริย์ รัชญา นิยมสร้างโครงเรื่องแบบเก่า โดยมีโครงสร้าง
คือ การเริ่มเรื่อง แบ่งออกได้ 2 วิธี คือ เริ่มเรื่องแบบเรียงตามลำดับเหตุการณ์ และการเริ่มเรื่อง
แบบย้อนเหตุการณ์กลับไปกลับมา จากนั้นจะถึงตอนการดำเนินเรื่อง จุดวิกฤตหรือจุดสุดยอด
จุดคลี่คลายของเรื่อง และจุดจบของเรื่องซึ่งบางเรื่องอาจจบด้วยความสุขสมหวัง บางเรื่อง
อาจจบด้วยความเศร้าสลดผิดหวัง หรือโศกนาฏกรรม

กลวิธีการสร้างแก่นเรื่องหรือสภาวะ ไพฑูริย์ รัชญา ใช้กลวิธีการสร้างแก่นเรื่อง
โดยการสร้างปมปัญหาข้อขัดแย้ง และสอดแทรกแนวคิดไว้ในแก่นเรื่อง ช่วยให้เรื่องสั้นมี
คุณค่า น่าอ่าน เรื่องสั้นของไพฑูริย์ รัชญา มีแก่นเรื่องที่น่าสนใจเร้าใจผู้อ่าน ได้แก่ แก่นเรื่องที่
แสดงให้เห็นความผันแปรของคุณค่าของอุดมการณ์ แก่นเรื่อง que แสดงให้เห็นสภาพชีวิตของ
ผู้คนที่ถูกกระแสสังคม และสภาพแวดล้อมบีบบังคับ แก่นเรื่อง que แสดงให้เห็นความเห็นแก่ตัว
ของมนุษย์ แก่นเรื่อง que แสดงให้เห็นความเชื่อในแง่ไสยศาสตร์และค่านิยมเก่า และแก่นเรื่อง

ทำให้คิดเตือนใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและอาชีพ

กลวิธีการสร้างตัวละคร ไพฑูรย์ ัญญา ใช้วิธีสร้างตัวละครให้สมจริงจนสามารถดึงดูดความสนใจของผู้อ่านได้ โดยสร้างตัวละครน้อยลักษณะ และตัวละครหลายลักษณะ และใช้วิธีเสนอตัวละครด้วยวิธีต่างๆ 4 วิธี คือ บรรยายหรืออธิบายบุคลิกภาพทั้งหมดของตัวละคร ให้ตัวละครพูดถึงตัวละครอีกตัว ใช้พฤติกรรมของตัวละครเองเสนอตัวละครและใช้ปฏิกริยาของตัวละครอื่นมาสร้างตัวละคร

บทสนทนา ในเรื่องสั้นของไพฑูรย์ ัญญา มีบทเจรจาของตัวละคร ซึ่งมีความสำคัญมากเพราะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้รวดเร็ว และช่วยให้ตัวละครมีชีวิตชีวาเหมือนคนจริงๆ บทสนทนาในเรื่องสั้นของไพฑูรย์ ัญญา มีลักษณะ 3 ประการ คือ มีลักษณะสมจริงตามธรรมชาติ มีส่วนช่วยในการบรรยายเหตุการณ์ และช่วยบอกนิสัยใจคอของตัวละคร

ฉากและบรรยากาศ ในเรื่องสั้นของไพฑูรย์ ัญญา มีส่วนเสริมสร้างบรรยากาศให้เหตุการณ์ในเรื่องสมจริงสมจังเหมือนเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นจริง และช่วยเน้นลักษณะของตัวละครให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ผู้อ่านเข้าใจนิสัยบุคลิกลักษณะของตัวละครได้ง่ายขึ้น ไพฑูรย์ ัญญา จึงเลือกใช้ฉากในลักษณะต่างๆ คือ ฉากที่เป็นธรรมชาติ ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ ฉากที่เป็นช่วงเวลาหรือยุคสมัย ฉากที่เป็นสภาพการดำเนินชีวิตของตัวละคร ฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมเชิงนามธรรม

กลวิธีการแต่งเรื่องสั้นของไพฑูรย์ ัญญา ศิลปะที่ช่วยให้เรื่องสั้นมีคุณค่า น่าอ่าน เป็นวิธีที่ช่วยสื่อเจตนาารมณ์หรือแนวคิดของผู้แต่งให้ชัดเจนยิ่งขึ้นตลอดจนช่วยให้เรื่องมีความสมจริง มีชีวิตชีวา มีสีสัน จนเป็นที่ประทับใจของผู้อ่าน